

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха

Булінг: реалії та шляхи подолання

Полтава 2019

Булінг: реалії та шляхи подолання: бібліогр. покажч. (2005–2019 рр.) / уклад.: В. П. Балюк, С. В. Спірякова (відп. за вип.), О. В. Токміленко, О. Б. Чорней ; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха. – Полтава, 2019. – 16 с.

До покажчика ввійшли наукові публікації, які розкривають зміст досліджуваної тематики з фонду Бібліотеки імені М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

*Документи згруповано в трьох тематичних розділах. У першому розділі розміщено Закон України «**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)**» від 18 грудня 2018 року. Другий розділ «**Безпечна школа**», або **Як захистити учнів від цькування та насилля**» містить ґрунтовні матеріали про саме поняття «мобінг» «булінг», причини проблеми та шляхи її подолання. Третій розділ покажчика «**Кібербулінг, або Агресія в Інтернеті**» збирає матеріали про віртуальний терор в учнівському середовищі та соціально-педагогічну профілактику кібербулінгу.*

Документи кожного з розділів упорядковані у хронологічно-алфавітній послідовності розташування бібліографічних записів (з 2005 р. по 2019 р.) за загальною нумерацією (70 джерел українською мовою). Окремою структурною частиною видання є допоміжний матеріал, представлений іменним покажчиком. Бібліографічний опис та скорочення слів здійснено згідно з чинними державними стандартами України.

Видання адресоване широкому загалу користувачів: науковцям студентам, вчителям, батькам, учням загальноосвітніх шкіл, бібліотечним працівникам.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)

18 грудня 2018 року № 2657-VIII

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У [Кодексі України про адміністративні правопорушення](#) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., № 51, ст. 1122):

- 1) [частину другу](#) статті 13 після цифр "173" доповнити цифрами "173-4";
- 2) доповнити статтею 173-4 такого змісту:

"Стаття 173-4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу

Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку";

3) [абзац перший](#) частини третьої статті 184 доповнити словами та цифрами "крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173-4 цього Кодексу";

4) [статтю 221](#) після цифр "173-173-2" доповнити цифрами "173-4";

5) [абзац другий](#) пункту 1 частини першої статті 255 після цифр "173-173-2" доповнити цифрами "173-4".

2. У [Законі України](#) "Про освіту" (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 38-39, ст. 380):

1) [частину першу](#) статті 1 доповнити пунктом 3-1 такого змісту:

"3-1) **булінг** (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Типовими ознаками **булінгу** (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін - **кривдник** (булер), **потерпілий** (жертва булінгу), **спостерігачі** (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого";

2) [частину другу](#) статті 25 після абзацу дев'ятого доповнити новим абзацом такого змісту:

"здійснює контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти; розглядає скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг; сприяє створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти та вживає заходів для надання соціальних та

психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу".

У зв'язку з цим абзац десятий вважати абзацом одинадцятим;

3) [частину третю](#) статті 26 після абзацу дев'ятого доповнити п'ятьма новими абзацами такого змісту:

"забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі: з урахуванням пропозицій територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти; розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування; забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування); повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти".

У зв'язку з цим абзац десятий вважати абзацом п'ятнадцятим;

4) [частину другу](#) статті 30 після абзацу двадцятого доповнити чотирма новими абзацами такого змісту:

"правила поведінки здобувача освіти в закладі освіти; план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти; порядок подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти; порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування)".

У зв'язку з цим абзац двадцять перший вважати абзацом двадцять п'ятим;

5) у [статті 53](#):

у [частині першій](#):

абзац десятий після слів "форм насильства та експлуатації" доповнити словами "булінгу (цькування)"; після абзацу десятого доповнити новим абзацом такого змісту: "отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування)".

У зв'язку з цим абзаци одинадцятий - сімнадцятий вважати відповідно абзацами дванадцятим - вісімнадцятим;

[частину третю](#) доповнити абзацом шостим такого змісту:

"повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб";

б) у [статті 54](#):

[частину першу](#) доповнити абзацом двадцятим такого змісту:

"захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю";

[частину другу](#) доповнити абзацом чотирнадцятим такого змісту:

"повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування)";

7) у [статті 55](#):

у [частині другій](#):

абзац восьмий після слів "закладу освіти" доповнити словами "у тому числі щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування), про"; доповнити абзацами дев'ятим і десятим такого змісту: "подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу; вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;

частину третю доповнити абзацами одинадцятим і дванадцятим такого змісту:

"сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування); виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти";

8) частину першу статті 64 після абзацу восьмого доповнити двома новими абзацами такого змісту:

"з урахуванням пропозицій центрального органу виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, розробляє та затверджує план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядок реагування на випадки булінгу (цькування), порядок застосування заходів виховного впливу; узагальнює та оприлюднює інформацію про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти".

У зв'язку з цим абзаци дев'ятий - двадцять шостий вважати відповідно абзацами одинадцятим - двадцять восьмим;

9) частину першу статті 65 після абзацу шостого доповнити новим абзацом такого змісту:

"сприяють розробленню плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти".

У зв'язку з цим абзаци сьомий і восьмий вважати відповідно абзацами восьмим і дев'ятим;

10) у статті 66:

частину першу після абзацу сьомого доповнити новим абзацом такого змісту:

"сприяють розробленню плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти".

У зв'язку з цим абзац восьмий вважати абзацом дев'ятим;

частину другу після абзацу одинадцятого доповнити новим абзацом такого змісту:

"сприяють розробці плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти".

У зв'язку з цим абзац дванадцятий вважати абзацом тринадцятим;

11) пункт 2 частини другої статті 71 доповнити абзацом п'ятим такого змісту:

"випадків булінгу (цькування) в закладах освіти та заходів реагування на такі випадки, вжитих керівництвом закладу освіти або його засновником";

12) частину четверту статті 73 після абзацу третього доповнити двома новими абзацами такого змісту:

"здійснювати перевірку заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти, повноту та своєчасність заходів реагування на такі випадки з боку педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, керівництва та засновника закладу освіти; аналізувати заходи для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування)".

У зв'язку з цим абзаци четвертий - восьмий вважати відповідно абзацами шостим - десятим;

13) частину другу статті 76 викласти в такій редакції:

"2. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує профілактику та запобігання булінгу (цькуванню), надання консультативної допомоги батькам, психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування). Соціально-педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами".

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом: привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

«Безпечна школа», або Як захистити учнів від цькування та насилля

2005

1. **Гогіташвілі Г. Г.** Стрес і мобінг як причина травматизму / Г. Г. Гогіташвілі, В. М. Лапін // *Безпека життєдіяльності*. – 2005. – № 8. – С. 14–17.

2008

3. **Басова А.** Юний мрійник – "жертва" мобінгу / А. Басова // *Пані вчителька*. – 2008. – № 7. – С. 16–19.

Чому жертвою мобінгу(колективного психологічного терору) може стати молодий вчитель?

2. **Кириленко М.** Мобінг / М. Кириленко // *Дзеркало тижня*. – 2008. – № 3. – С. 20.

Мобінг - це колективний психологічний терор стосовно когось із працівників із боку його колег, підлеглих або начальства, що проводиться з метою примусити його/ її піти з роботи.

2010

4. **Шупта І.** Мобінг як стратегія поведінки в конфлікті що виникає в управлінській діяльності / І. Шупта // *Директор школи, ліцею, гімназії*. – 2010. – № 6. – С. 40–46.

2011

5. **Гресь А.** Учитель і колеги / А. Гресь // *Фізичне виховання в школах України*. – 2011. – № 5. – С. 29–30.

Педагогічний мобінг.

2012

6. **Алексєєнко Т. Ф.** Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості / Т. Ф. Алексєєнко // *Шлях освіти*. – 2012. – № 2. – С. 12–16.

Булінг - це постійна негативна поведінка одного з членів групи щодо інших її членів або групи в цілому.

7. **Корабльова О. О.** Сутність і зміст мобінгу як соціально-педагогічної проблеми / О. О. Корабльова // *Соціальна педагогіка: Теорія та практика*. – 2012. – № 4. – С. 54–61.

2013

8. **Луценко О. Л.** "Булінг по-дорослому ": психологічні особливості жертв цькування у педагогічному середовищі / О. Л. Луценко, К. Є. Ткачук // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 11. – С. 43–49.

2015

9. **Булінг: звичайне явище, що руйнує психіку** / Д. Фразер, Е. Халстед, Р. Курвін та інш. // Біологія. – 2015. – № 34–36. – С. 28–33.

10. **Фразер Д.** Булінг: звичайне явище, що руйнує психіку / Д. Фразер, Е. Халстед, Р. Курвін // Педагогічна майстерня. – 2015. – № 11. – С. 18–24.

2016

11. **Данько Г.** Як боротися з мобінгом і булінгом / Г. Данько // Охорона праці. – 2016. – № 4. – С. 18–20.

12. **Пономаренко О. Д.** "Терпіти не можна діяти" – де ставимо кому? Знов про цькування / О. Д. Пономаренко // Педагогічна майстерня. – 2016. – № 11. – С. 42–43.

13. **5 міфів про булінг** // Трудове навчання в школі. – 2016. – № 9. – С. 42–45.

14. **Шевченко О. О.** Що таке булінг? Профілактика виникнення та подолання проявів булінгу в дитячому середовищі (тренінгові заняття для класних керівників) / О. О. Шевченко // Виховна робота в школі. – 2016. – № 6. – С. 48–54.

15. **Фразер Д.** Булінг: звичайне явище, що руйнує психіку / Д. Фразер, Е. Халстед, Р. Курвін // Основи здоров'я. – 2016. – № 2. – С. 37–42.

2017

16. **Беляєва О.** Булінг у шкільному середовищі. Теорія та практика / О. Беляєва // Психолог. – 2017. – верес. (№ 17/18). – Вкл. С.1–49.

17. **Боротьба з булінгом: емпатія чи політика нульової толерантності?** // Школа. – 2017. – № 8. – С. 56–57.

18. **Булінг в українських школах. Дослідження UNICEF Ukraine** // Директор школи. – 2017. – січ. (№ 1/2). – С. 7–11.

19. **Веленко А.** Протидія булінгу. Заняття з елементами тренінгу для учнів 5-10-х класів / А. Веленко // Соціальний педагог. – 2017. – груд. (№ 12). – С. 14–23.

20. **"Дідівщина" у школі, або булінг: проблема, яку не варто замовчувати** // Сучасна школа України. – 2017. – берез. (№ 3). – С. 4–9.

21. **Єфремова Г. Л.** Шкільний булінг: специфіка та особливості прояву / Г. Л. Єфремова // Педагогічна майстерня. – 2017. – № 8. – С. 14–19.

22. **Матус Р.** Булінг у школі: як запобігти трагедії / Р. Матус // Сучасна школа України. – 2017. – берез. (№ 3). – С. 15–22.

23. **Моїсеєва Т.** Зламаний інстинкт / Т. Моїсеєва // Урядовий кур'єр. – 2017. – 7 верес. (№ 166). – С. 4.

Проблема булінгу серед школярів.

2018

24. **Алексєєнко Т.** Булінг і мобінг: реалії і шляхи профілактики / Т. Алексєєнко // Педагогічна газета. – 2018. – № 6. – С. 7.

25. **Берзіня О. О.** Профілактика виникнення та подолання виявів булінгу в дитячому середовищі / О. О. Берзіня // Основи здоров'я. – 2018. – № 7. – С. 2–8.

26. **Болюк З. А.** Булінг, або Шкільне цькування: виклики та протидія / З. А. Болюк // Безпека життєдіяльності. – 2018. – № 11. – С. 29–30.

27. **Бугайчук А.** "Безпечна школа" Як захистити учнів від цькування та насилля? / А. Бугайчук // Директор школи. Шкільний світ : журн. – 2018. – № 9. – С. 10–15.

28. **Васильєва Н.** Як захистити учнів від небезпеки? Кінолекторій профілактики правопорушень / Н. Васильєва, К. Бондар // Школа. – 2018. – № 6. – С. 42–52.

29. **Веленко А.** Протидія булінгу. Заняття з елементами тренінгу для учнів 5-10-х класів / А. Веленко // Психолог. – 2018. – лют. (№ 3/4). – С. 50–57.

30. **Воронцова Е.** Безпечна школа: як захистити учнів від загроз / Е. Воронцова // Школа. – 2018. – № 6. – С. 18–41.

31. **Гарасимчук Г. М.** Вистава "Озирнись" / Г. М. Гарасимчук // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2018. – № 10. – С. 6–7.

Соціально-психологічний театр на тему "Поведінка підлітка в кризовій ситуації; булінг, вплив сімейних конфліктів на особистість дитини; підтримка батьків як ресурс для виходу з кризової ситуації".

32. **Дзюба Т.** Мобінг як чинник руйнації професійного здоров'я вчителя / Т. Дзюба // Сучасна школа України. – 2018. – № 7. – С. 10–13.

33. **Єфремова Г.** Причини та наслідки шкільного булінгу / Г. Єфремова // Педагогічна майстерня. – 2018. – № 1. – С. 37–42.

34. **Єфремова Г. Л.** Профілактика насильства в сім'ї та профілактика дитячої жорстокості в освітньому середовищі / Г. Л. Єфремова // Виховна робота в школі. – 2018. – № 3. – С. 36–39, № 6. – С. 11–46, № 7. – С. 2–25, № 9.

35. **Карпенко О.** Мобінг – психотерор на робочому місці. Як боротися із цькуванням на роботі? / О. Карпенко // Інформатика. – 2018. – № 9. – С. 58–62.

36. **Кігічак-Борщевська А.** Булінг у школах як чинник психічного нездоров'я / А. Кігічак-Борщевська // Школа. – 2018. – № 6. – С. 8–16.

37. **Кириченко В.** Шкільний булінг: Причини, наслідки, протидія / В. Кириченко, Г. Ковганич // Управління освітою. – 2018. – № 12. – С. 6–64.

38. **Мандзюк Д.** Булінг / Д. Мандзюк // Країна. – 2018. – № 42. – С. 28–29.

39. **Матат Д.** Булінг: коли вже не смішно / Д. Матат // Освіта України. – 2018. – 22 жовт. (№ 41/42). – С. 13.

40. **"No blame approach".** Методика "Без звинувачень" // Психолог. – 2018. – № 21/22. – С. 46–57.

Нині протидія булінгу стала чи не найважливішим завданням кожного учасника освітнього процесу.

41. **Прибутченко Н.** The Law, Crime, Bullying, Prevention / Н. Прибутченко // ENGLISH: Додаток до газ."Шк.світ". – 2018. – № 23. – С. 2–7. (Вкладка.).

Розробка уроку з англ. мови на тему "Закон, злочин, залякування, запобігання".

42. **Сорока В.** Булінг – це міні-теракт / В. Сорока // Освіта України. – 2018. – 6 серп. (№ 30). – С. 10–11.

43. **Чернишова Н.** Мобінг у педколективі: суть, причини виникнення і наслідки / Н. Чернишова // Школа. – 2018. – № 12. – С. 2–7; Сучасна школа України. – 2018. – № 7. – С. 4–9.

44. **Яворська Т.** Зупинити шкільний терор. Булінг – проблема № 1 / Т. Яворська // Інформатика. – 2018. – лют. (№ 2). – С. 11–17.

45. **Як булінг впливає на рівень навчання – дослідження PISA** // Англійська мова в початковій школі. – 2018. – № 2. – С. 12–14.

2019

46. **Бугайчук А.** "Дідівщина" у школі, або булінг: проблема, яку не варто замовчувати / А. Бугайчук // Директор школи : газ. – 2019. – № 1. – С. 16–23.

47. **Веленко А.** Протидія булінгу. Цикл практичних занять для підлітків / А. Веленко // Психолог. – 2019. – № 1. – С. 60–73.

48. **Кириченко В.** Шкільний булінг. Інформативно-методичні конструктори для педагогів, учнів, батьків / В. Кириченко, Г. Ковганич // Шкільний світ. – 2019. – № 2. – С. 12–22.

49. **Козлова А.** Знайомство з булінгом. Практичне заняття для підлітків / А. Козлова // Психолог. – 2019. – № 1. – С. 26–37.

50. **Козлова А.** Крок уперед: протидія булінгу / А. Козлова // Психолог. – 2019. – № 1. – С. 4–11.

51. **Поліщук М.** Стоп агресії. Практичне заняття для педагогів / М. Поліщук // Психолог. – 2019. – № 1. – С. 80–91.

52. **Рашковська І.** Булінг та особистість. Семінар для підлітків з елементами тренінгу / І. Рашковська // Психолог. – 2019. – № 1. – С. 44–59.

53. **Рогожа Н. П.** Стоп, булінг! / Н. П. Рогожа // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2019. – № 1. – С. 22–27.

54. **Слесь Г.** Насильство серед учнів. Як його уникнути чи як йому протидіяти? / Г. Слесь, К. Попова // Педагогічна майстерня. – 2019. – № 2. – С. 30–35.

55. **Увагу - протидії цькуванню** // Освіта України. – 2019. – 18 лют. (№ 7). – С. 4.

56. **Шулікін Д.** Зупинити насильство / Д. Шулікін // Освіта України. – 2019. – 28 січ. (№ 3/4). – С. 9.

Булінг проти вчителів.

Кібербулінг, або Агресія в Інтернеті

2010

57. **Найдьонова Л. А.** Кібер-булінг підлітків (віртуальний терор) як новітній феномен інформаційної доби: теоретико-методологічні засади подолання і профілактики / Л. А. Найдьонова // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 8. – С. 10–18.

Кібер-булінг - це напади з метою нанесення психологічної шкоди, які здійснюються через електронну пошту (e-мейл), миттєві повідомлення ("аську" та інші системи), розгортаються на веб-сайтах, чатах, в соціальних мережах; діють через текстові повідомлення або через зображення (фото, відео); відносять також терор за допомогою мобільного телефону.

2012

58. **Найдьонова Л.** Кібер-булінг, або агресія в Інтернеті. Способи розпізнання і захист дитини / Л. Найдьонова // Соціальний педагог. – 2012. – № 12. – С. 16–26.

2017

59. **Габенко Л.** Обережно: кібербулінг. Година психолога / Л. Габенко // Психолог. – 2017. – груд.(№ 23/24). – С. 40 – 43.

60. **Діхтієвська А.** Соціально-педагогічна профілактика кібербулінгу серед молоді та підлітків / А. Діхтієвська // Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, корекційний і медичний аспекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Полтава, 13-14 квіт. 2017 р.) / за заг. ред. Н. Г. Пахомової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Полтав. обл. благодійний фонд "Громадське здоров'я" та ін. – Полтава, 2017. – С. 90–93.

61. **Кібербулінг - цифровий аналог цькування підлітків** // Школа. – 2017. – № 2. – С. 48–53.

Кібербулінг - одна з форм переслідування, цькування, залякування, насильства підлітків і молодших дітей за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, а саме Інтернету й мобільних телефонів. Кібербулінг - інноваційний спосіб насильства над дитиною.

62. **Методи боротьби з кібербулінгом. Поради батькам** // Школа. – 2017. – № 2. – С. 54–55.

63. **Плисківська В.** Кібербулінг в учнівському середовищі. Заняття з елементами тренінгу / В. Плисківська // Психолог. – 2017. – верес. (№ 17/18). – С. 70–73.

64. **Черних О.** Дитина онлайн: реальні загрози віртуального світу / О. Черних, А. Пазюк // Школа. – 2017. – № 5. – С. 2–7.

2018

65. **Лобанова О.** Тренінг "Безпека в Інтернеті". Позакласна робота / О. Лобанова // Інформатика в школі. – 2018. – № 2. – С. 42–47.

66. **Найдьонова Л.** Кібербулінг: способи розпізнання й захист дитини / Л. Найдьонова // Школа. – 2018. – № 6. – С. 54–73.

67. **Хоменко З. І.** Агресивна поведінка дітей як передумова підліткового кібербулінгу в мережевому спілкуванні / З. І. Хоменко // Психологія і особистість. – 2018. – № 2 (14). – С. 181–196. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/10917>.

68. **Як побороти кібербулінг? Поради щодо профілактики та подолання кібербулінгу** // Шкільний світ. – 2018. – № 23. – С. 18–21.

2019

69. **Волошенюк Р.** Кібербулінг – небезпечна віртуальна агресія. Заняття з елементами тренінгу для учнів 9-го класу / Р. Волошенюк // Шкільний світ. – 2019. – № 2. – С. 28–33.

70. **Тищенко А.** Кібербулінг – загроза ХХІ століття / А. Тищенко // Безпека життєдіяльності. – 2019. – № 2. – С. 25.

Іменний покажчик

Алексееенко Т.Ф.	6	Лапін В.М.	1
Алексееенко Т.	24	Лобанова О.	65
Басова А.	2	Луценко О.Л.	8
Берзіня О.О.	25	Мандзюк Д.	38
Беляєва О.	16	Матат Д.	39
Болюк З.А.	26	Матус Р.	22
Бондар К.	28	Найдьонова Л.	58, 66
Бугайчук А.	27, 46	Найдьонова Л.А.	57
Васильєва Н.	28	Пазюк А.	64
Веленко А.	19, 29, 47	Плиськівська В.	63
Волошенюк Р.	69	Поліщук М.	51
Воронцова Е.	30	Пономаренко О.Д.	12
Габенко Л.	59	Попова К.	54
Гарасимчук Г.М.	31	Прибутченко Н.	41
Гогіташвілі Г.Г.	1	Рашковська І.	52
Гресь А.	5	Рогожа Н.П.	53
Данько Г.	11	Слесь Г.	54
Дзюба Т.	32	Тищенко А.	70
Діхтієвська А.	60	Ткачук К.Є.	8
Єфремова Г.	33	Фразер Д.	9, 10, 15
Єфремова Г.Л.	21, 34	Халстед Е.	9, 10, 15
Карпенко О.	35	Хоменко З.І.	67
Кігічак-Борщевська А.	36	Черних О.	64
Кириленко М.	3, 37	Чернишова Н.	43
Кириченко В.	48	Шевченко О.О.	14
Ковганич Г.	37, 48	Шулікін Д.	56
Козлова А.	49	Шупта І.	4
Корабльова О.О.	7	Яворська Т.	44
Курвін Р.	9, 10, 15		